

Lesya GASYDZHAK
Kyiv

SUBCULTURE OF THE STUDENTS (BY THE EXAMPLE OF POLTAVA'S HIGHER SCHOOLS)

In this article author attempts to describe beliefs of Poltava high schools' students on the basis of questioning them and their answers on questionnaires. Researcher consider all the rituals of ordaining students, students' signs, "of the desks" folk-lore, beliefs in "Sharra" ("Halyava") (to receive something for nothing), celebrations of the "Equator" and final party. This subject is extremely actual today since the students subculture is a part of the subcultures of modern cities.

Леся ГАСИДЖАК
Київ

СУБКУЛЬТУРА СТУДЕНТСТВА (на прикладі вищих навчальних закладів Полтави)

У всі часи особливу суспільну групу будь-якого сучасного міста складало і продовжує складати студентство. У бурхливі часи воно було рушієм перетворень, своєрідною елітою. Сьогодні ж ця роль дещо знівельовалася, студентство набуло нових якостей. І що б не говорили скептики, але пройшовши аудиторіями, можна пересвідчитися, що тут є "представники" з навіть найвіддаленіших куточків України. Але, на мою думку, справжнє студентське життя вирує у гуртожитках, які сьогодні самі їх мешканці називають "общагами": тут вчать, тут святкують, тут знайомляться, тут одружуються, це є справжня школа життя і виживання, і, зрештою, це найкращий спогад, до якого потім повертаєшся усе життя.

Останнім часом культура молоді стає надзвичайно цікавою для вивчення дослідниками, що працюють у галузі соціальної антропології. Але ґрунтовних наукових робіт поки що не існує, за винятком відомої нам "Вірування у повсякденному житті українців на початку ХХІ століття" професора Валентини Борисенко (Етнічна історія народів Європи, 2003, вип.15), де автор поряд з іншими, розглядає і вірування студентів Києва, Луцька та університетів Польщі.

При написанні цієї розвідки автор користувалася результатами анонімного опитування, проведеного серед студентів вищих навчальних закладів міста Полтави; зокрема, Педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, Національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка, Державної аграрної академії та університету споживчої кооперації. Всім, хто відгукнувся, я, звичайно, висловлюю щире подяку.

Взагалі, треба зазначити, що й до цього часу немає одностайності стосовно того, з якого моменту можна вважати студентом абітурієнта: з часу успішного складання вступних іспитів і зарахування на навчання; безпосередньо з отримання студентського квитка; чи, взагалі, з часу складання першої сесії. Але найпоширенішим є третій варіант, бо "до сесії ти ще "абітура", а тоді – студент".

Але все ж першою подією є отримання студентського квитка, що, як правило, відбувається 30 серпня або 1 вересня. На урочистому засіданні декан факультету вручає цей перший офіційний документ студента. Оскільки в цей час студенти між собою ще не знайомі, то біль-

шість цю подію відзначає у колі сім'ї.

Після цього починаються трудові будні. Але не дарма студентське прислів'я говорить, що “у студента два свята – Новий рік і кожен день”¹. Особливого приводу для вечірки не потрібно. Як говорять самі студенти, більш дружнішими є ті, хто мешкає в гуртожитку. (З цим нерідко пов'язана конфронтація в групі.) Мабуть кожен знає ту істину, що “студенти і гроші – речі сумісні. Але ненадовго”. Тому студентські вечірки, зазвичай, влаштовуються у кімнатах гуртожитків і значно рідше – у кав'ярнях чи інших місцях громадського відпочинку. Обов'язки розподіляються переважно таким чином: “за юнаками – напої, за дівчатами – їжа”². Стіл виходить простий. “Але це не головне. Головне – атмосфера. А якою вона іще може бути, коли починаються танці, пісні під гітару”, – відповідають студенти на риторичні запитання. Можливо це сентименти, але мені людина, яка студентом була уже понад тридцять років тому, якось сказала, що для неї назавжди символом студентської вечірки залишилися смажена картопля, консервовані помідори, дешеве вино і гітара...

Професійним святом студентства усього світу є День студента, який у нас відзначають 17 листопада. (Але ще є Міжнародний День студента – 25 січня, який святкується менше.) Цей день, зазвичай, самовільно роблять вихідним і влаштовують бурхливі вечірки. Серед опитаних, лише студенти педагогічного університету зазначили, що на деяких факультетах (психолого-педагогічний, дошкільний) відбуваються виховні заходи, під час яких першокурсників посвячують в студенти, розігрують, а вони ж в свою чергу приносять “присягу” студента.

Але не дарма кажуть, що “від сесії до сесії живуть студенти весело”. Бо це дійсно настає гаряча пора. “Під час екзаменаційних випробувань студент начебто переноситься у світ символів, світ надреального. Побуває розгалужена система вірувань, пов'язана із складанням заліків та іспитів. Більшість студентів вірить, що, здійснивши ряд магічних заходів, можна досягти успіху. Мріють отримати добру оцінку “на дурняк”, тобто без ретельної підготовки”³.

Уособленням такого легкого складання іспиту є “Шара” чи “Халява”. “Шара – це суб'єктивна реальність. Щось таке, що в понятті студентів реально існує і діє. Це пучок позитивної енергії, яка має властивість накопичуватись там, де є багато студентів. Шара “ходить” у студмістечку. Вона приходить тільки до тих, хто дійсно вірить у неї і для кого вона є однією і останньою надією на складання іспиту. Шара за своєю суттю – абстракція, хоч і позитивна. Але притягується вона частіше до лінивих студентів; тобто до тих, які надіються на будь-що, але не на знання в першу чергу. Я б сказала, що тут діє один із законів фізики, коли “-” притягує “+”⁴. “Шара – це улюблена тітонька студента”, – говорять одні студенти і уявляють її у вигляді молоді красивої жінки, а інші – “Шара – це невидима для людського ока істота, але я чомусь уявляю її в образі домовика: це щось маленьке, волохате і кумедне”⁵. (На Західній Україні частіше вживають слово “халява” у цьому значенні. А от полтавські студенти вважають, що “халява” може мати місце у повсякденному житті, це дармове отримання бажаного результату, і стосується вона, на відміну від “шари”, не лише студентства.) Тому й не дивно, що така віра сприяла виникненню цілого обряду “полювання на шару”. Ось як описують його студенти: “Я ловлю Шару в ніч перед іспитом. Потрібно рівно опівночі або пізніше (але ні в якому разі не раніше, бо то ще ходить Шара прожитого дня, а нова приходить лише опівночі) виставити відкриту на потрібній сторінці залікову книжку і тричі голосно прокричати у квартиру “Шаро, прийди!” Потім швиденько закрити залікову і квартиру і можна лягати спати”⁶. Існує й інший спосіб. “Потрібно взяти новий поліетиленовий пакет (обов'язково цілий, бо якщо буде дірка, Шара може вилетіти), вийти у коридор в гуртожитку і пробігти з відкритим пакетом, тричі гукнувши заповітне “Шара, прийди!”, щоб він набрався повітря. Потім пакет швиденько зав'язати і покласти у недоступне місце. Його не можна розв'язувати, аж поки не складеш іспит”⁷. До речі, “заліковку” (у першому випадку) не можна ні самому відкривати, ні комусь давати чи показувати. Бажано, щоб це зробив викладач у присутності студента, до того ж, в той час, коли студент готується відповідати, мовляв, тоді “Шара” вилітає і допомагає студентам. На іспиті не можна відчиняти вікно, щоб “Шара”, борони Боже, не вилетіла.

З іспитом пов'язано дуже багато студентських забобон: в аудиторію, де проходить іспит, першим заходить і бере білет юнак; заходити в аудиторію потрібно з правої ноги; напередодні іспиту не замітати і не прибирати в кімнаті, щоб не вимести набуті знання; покласти під подушку конспект “щоб знання в голову перейшли” і відтоді до ранку ні до кого не говорити;

перед іспитом не можна мити голову, щоб не змити розум, не стригти нігті і волосся, щоб розум не відрізати і не голитися; покласти у взуття “п’ятак” – на позитивну оцінку; їсти шоколад, салат зі свіжої капусти, мед, горіхи – для покращення розумової діяльності мозку; безпосередньо перед іспитом – молитися; якщо йдучи на іспит, зустрінеш викладача, що поставив негативну оцінку, знову не пощастить; якщо по дорозі на іспит зустрінеш першою жінку – до невдачі, якщо чоловіка – позитивна оцінка гарантована⁸.

Тобто, як бачимо, студенти не гребують ні містикую, ні допомогою “вищих сил”, ні раціональними знаннями. Ще особливе значення приділяється одягу. Тут є два аспекти. 1) Дехто на всі іспити одягає один і той же одяг, особливо, якщо перший іспит у ньому складений успішно. Це щодо фантастики. 2) Є й реальний бік. Одні студенти вважають, що треба одягати зручний одяг з великою кількістю кишень, “щоб можна було туди заховати шпори”. Інші ж – “для того, щоб вдало скласти іспит, потрібно відповідно виглядати. Саме цим я і займаюсь напередодні. Треба брати до уваги стать, вік і особисті якості викладача. Наприклад, до жінки в жодному разі не можна приходити на іспит екстравагантно одягнутою, з яскравим макіяжем. Тут треба виглядати якомога скромніше. А от на іспит до викладача-чоловіка я готуюсь як на конкурс краси”⁹.

Студенти університету Києво-Могилянська академія торкаються “заліковкою” до великої кулі на подвір’ї навчального закладу з тією ж формулою “Шара, прийди!”¹⁰ Подібне місце паломництва є і в студентів Полтавського Національного технічного університету імені Ю. Кондратюка. (Неподалік головного університетського корпусу знаходиться пам’ятник захисникам Полтави і коменданту фортеці О.С. Келіну, встановлений у 1909 році на місці 4-го bastiону полтавської фортеці¹¹. Основу цієї композиції складає великий лев, що лежить, який є одночасно і символом університету). Студенти вірять, що, щоб отримати позитивну оцінку на іспиті, треба “потерти хвоста леву”. “Оскільки в житті це зробити нереально, як і здати іспит на “5”, не доклавши зусиль, тому зробивши цю дію, ніби проводиш автотренінг, що ти зробиш те, що здається неможливим”¹².

Під час складання першої сесії кожен студент докладає якомога більших зусиль, адже “на першому курсі студент працює на “заліковку”, а потім “заліковка” на студента”. Хоча й справджується це прислів’я досить рідко. Тільки тепер, та ще й поставивши “могорич” (під час чого “заліковку” вмочають у будь-який алкогольний напій), студент вважається СТУДЕНТОМ.

Непомітно швидко проходять два з половиною навчальні роки і студентство відзначає подію, яка символічно називається “Екватор”. Тепер кожен відчуває себе більш впевнено, “знають як вчитися, щоб не напружуватися”, знають викладачів, відчули смак студентського життя, усвідомили важливість (чи навпаки) своєї майбутньої професії. Після останнього складеного іспиту студенти, виходячи з аудиторії, переступають через розстелену стрічку, що символізує собою половину навчання, “екватор”. Також, обов’язковою частиною вечірок з цього приводу є дійство, коли (в гуртожитку) студенти з молодших курсів “тримають екватор”, яким слугує нитка, стрічка чи звичайний натягнутий туалетний папір, а святкуючи, тримаючись за руки. Тричі проходять під ним, що й означає – “перейти екватор”.

Як бачимо, у студентському житті безліч застіль, тому й не обійшлося без появи метафор про майбутню професію та професійних тостів. Наприклад, студенти, що навчаються за спеціальністю “менеджмент організацій” піднімають келихи під “Хто не вміє керувати, буде тяжко працювати! Тож будьмо за менеджера, керівника і природженого лідера!”. Цікаво звучить тост студентів електромеханічного факультету кафедри видобутку нафти і газу – “За вас, за нас і за “Полтаванафтогаз!”¹³ (З цим місцевим підприємством пов’язують майбутні нафтовики своє працевлаштування, тому й шанують його так.) Наводимо нижче й інші тости, які є найпоширенішими серед студентства міста Полтави.

“Перший курс складає іспити. Всі посилено списують согромат, професор читає газету. Але варто йому лише опустити газету і всі зразу ховають “шпори”. Другий курс списує з підручників, але все ще уважно слідкуючи за професором. Третій курс спокійно списує, не звертаючи уваги на професора. Професор опускає газету і легко покашлює – всі невдоволено закривають підручники. На четвертому курсі професор опускає газету, чути покашлювання з задніх рядів і він знову піднімає газету. Так вип’ємо за те, щоб професори частіше розуміли такі натяки!”

“За тих, хто думає, що ми тут вчимося!”

“У ніч перед Різдом прилетів до юнака ангел. І сказав: “Я виконаю одне твоє бажання. Обирай, що ти хочеш: багатства, рівного якому немає; мудрості чи кохання такого, що запалює зірки і серця поетів?” І юнак обрав мудрість. Ангел виконав бажання і запитав: “Ну і що ти скажеш тепер, Найрозумніший?” І юнак сказав: “Гроші треба було брати!” Але я піднімаю бокал не за тих “розумних” людей, які ходять в інститут лише раз за стипендією, а за найрозумніших, які отримують при цьому підвищену стипендію!..”⁴

Не лише в Полтаві, а й в кожному іншому місті, а точніше у навчальних закладах існує такий собі нерегламентований інститут “побратимства”, коли навчання настільки зближує людей на все життя. Це дуже схоже до “земляцтва”. У кожному гуртожитку є профком, який очолює і до якого входять найавторитетніші, демократично обрані з-поміж студентства. На його засіданнях вирішуються організаційні питання з життя гуртожитку. Подібний орган діє також і на факультетах. Представником групи у профкомі є староста. Кілька років тому старосту обирали самі студенти, але останнім часом ця “посада” стала призначуваною деканом.

Розповідаючи про життя студентства не можна не згадати про фольклор. Він побутує в усній формі, а також ним рясніють студентські парти і столи. Основними персонажами студентського фольклору є безпосередньо самі студенти і їх навчання та викладачі. Уже кілька десятиліть для найяскравіших викладачів вигадуються клички. Вони є двох видів. Перші пов’язані із зовнішністю людини, з її прізвиськом (зазвичай іде його скорочення або перефразування). Інші ж “з’являються на світ” через предмет, який читає викладач. Спираючись на анкети, наведемо деякі приклади:

“Менделєєв” – викладач хімії, дуже схожий на Д.І. Менделєєва;

“Маргаритка” – викладач ботаніки, Маргарита Геннадіївна;

“Карлсон” – викладач, за фігурою схожий на мультиплікаційного персонажа;

“Гієна” – викладач анатомії, фізіології і гігієни (гігієна – гієна);

“Петушок” – викладач фізкультури, кличку отримав через те, що постійно носить головний убір, що має в народі однойменну назву;

“Плунжер” – викладач гідроприводу, а кличка через те, що є така деталь насоса, “і він на неї схожий”;

“Чечен” – викладач електротехніки, бо має коротке чорне волосся і дуже густу, велику чорну бороду;

“Шеф” – ректор.

Також наводимо дещо із студентського фольклору “з парт”.

“Якщо хочеш бути солдатом, то облай декана матом”.

“Лучше съестъ помоев миску, чем гулять с экономисткой”.

“Студентська мудрість: жага знань краще всього тамується пивом”.

“Оцінка студента на іспиті не повинна бути меншою за номер його курсу”.

“И написали студенты курсовые по подобию старых курсовых...”

“Совість студента настільки чиста, що її і не видно”.

“Студенте! Спи спокійно: країні потрібні здорові спеціалісти!”

“Студент не знає у двох випадках: або ще не складав, або уже склав”.

“Дай студенту точку опори і він засне”.

“Заснув на лекції, не восхрани, ибо восхранив, разбудишь ближнего своего”

“Срочно требуется уйма денег, есть нечего, торопитесь!”¹⁵

Але найщасливішою подією у житті кожного студента є отримання диплому. Цікавішою є, звичайно, друга частина, неофіційна. По-перше, після отримання диплому кожен повинен постояти на ньому кілька секунд, а тоді диплом “миють” у шампанському. (До речі, студенти технічного університету вважають, що постояти треба ще й на дипломній роботі, після її захисту). Також вважається, що кожен, хто отримав диплом, обов’язково мусить бути облитий водою. За стінами університету на випускника чекають друзі, знайомі та просто сторонні люди, “озброєні” різноманітним посудом з водою. З вікон гуртожитків також плеться вода. Останнім часом цей процес удосконалився і тепер студенти замовляють авто води з “Водоканалу” – і тоді сухим не залишається ніхто. Цікаво, що немає ніяких образ. А от випускники сільськогосподарської академії добровільно купаються в басейні (що знаходиться у внутрішньому дво-

рику), де плавають лебеді. Тобто, як бачимо, суцільні водні процедури. Взагалі, вода присутня у всіх обрядах життєвого циклу людини. Це – і перша купіль, і купіль під час хрещення, обрядове вмивання на весіллі, обмивання покійника, вмивання до сходу сонця в Чистий четвер перед Великоднем, Обливаний понеділок тощо¹⁶. А в східних культурах вода, взагалі, є символом життя.

Отже, як бачимо, студентська субкультура як одна з складових сучасного міста є надзвичайно цікавою. Це щось таке, що постійно оновлюється, живе, бурхливе і яскраве. За своїми традиціями – модерне, і, водночас, з архаїчними елементами. До того ж, це питання потребує ґрунтовних досліджень з боку науковців.

¹ Цитується за анкетами, що зберігаються в особистому архіві автора.

² Там само.

³ Борисенко В.К. Вірування у повсякденному житті українців на початку XXI століття // Етнічна історія народів Європи. – 2003. – Вип. 15. – С. 5.

⁴ Записано автором від Гординської Руслани, 1983 р.н., яка народилася в с. Михайлівка Машівського р-ну Полтавської області, студентки 5 курсу ПНТУ ім. Ю.Кондратюка

⁵ Записано автором від Тукало Тетяни, 1987 р.н., яка народилася в с. Тукали, Семенівського р-ну Полтавської області, студентки Полтавської Державної Аграрної Академії.

⁶ Записано автором від Гординської Руслани, 1983 р.н., яка народилася в с. Михайлівка Машівського р-ну Полтавської області, студентки Полтавського Національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

⁷ Цитується за анкетами.

⁸ Там само.

⁹ Записано автором від Земляної Ірини, 1987 р.н., яка народилася в с. Соколова Балка Новосанжарського р-ну Полтавської області, студентки 1 курсу Полтавського університету споживчої кооперації.

¹⁰ Борисенко В.К. Вказ. праця. – С. 5.

¹¹ "Полтавщина. Енциклопедичний довідник". – Полтава. – 1996. – С. 528.

¹² Записано автором від Ворони Анатолія, 1985 р.н., який народився в с. Вігранці Семенівського р-ну Полтавської області, студента III курсу ПНТУ ім. Ю. Кондратюка.

¹³ Записано автором від Гасиджака Василя, 1984 р.н., який народився в с. Михайлівка Машівського р-ну Полтавської області, студента 3 курсу ПНТУ ім. Ю. Кондратюка.

¹⁴ Записано автором від Яхно Сергія, 1984 р.н., який народився в с. Соколова Балка Новосанжарського р-ну Полтавської області, студента ПНТУ ім. Ю. Кондратюка.

¹⁵ Цитується за анкетами, що зберігаються в архіві автора.

¹⁶ Борисенко В.К. Традиції і життєдіяльність етносу. – К, 2000. – 191 с.